

İstanbul Burmalı Mescid Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on İstanbul Burmalı Masjid

Eser ÇALIKUŞU*

Özet

Burmalı Mescid, İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Şehzade Camii'nin kuzeyinde ve Bozdoğan Kemeri'nin güneybatısında yer almaktadır. Minaresinin şekli sebebiyle Burmalı Mescid olarak anılmaktadır. Ayvansarâyî Hüseyin Efendi'nin kayıtlarına göre Mısır kadılarından Mevlânâ Emin Nûreddin Osman Efendi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Bânisi H. 961/ M.1554 yılında vefat ederek mescidinin yanına defnedilmiştir. Bu sebeple başlangıçta Burmalı Mescid'in 16. yüzyıl eseri olduğu düşünülmüştür. Fakat H. 953 /M.1546 tarihinde yazıldığı bilinen İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nden, yapının Emin Nûreddin Mescidi adıyla kayıtlı olduğu ve 902 yılının Şâban ayında (Nisan 1497) düzenlenen bir vakfiyesinin olduğu anlaşılmıştır. 1936'da mescidin harabe halinde olduğu bilinmektedir. Şehir imar planına göre eskiden yıkılması gündeme gelmiş, sonra bu projeden vazgeçilmiştir. 1961- 1962 yıllarında Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Son onarımı ise 2016-2020 yılları arasında Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir. Kare planlı yapının önünde devşirme malzemelerin kullanıldığı üç bölümlü son cemaat yeri vardır. Günümüzde çatı ile örtülü mescidin eskiden kubbe ile örtülü olduğuna dair düşünceler de olmuştur. Burmalı Mescid'in en önemli özelliği olarak görülen minaresinin dış yüzeyi, tuğladan burmalı biçimde şerefeye kadar devam eden formdadır. Selçuklu minarelerini hatırlatan bu minarenin benzeri Amasya'da Burmalı Minare Camii'nde görülmektedir. Ayrıca Edirne'de Üç Şerefeli Cami minarelerinden biri de bu formda yapılmıştır. Burmalı Mescid'in vakfiyesinde kayıtlı olan sıbyan mektebiyle çeşmeleri günümüze gelememiş, sadece yanındaki hazîresi günümüze gelebilmiştir. Burmalı Mescid, son cemaat yerindeki almaşık duvar dokusuyla Erken Dönem Osmanlı yapılarını hatırlatmakta, farklı formu ve Selçuklu geleneğini sürdüren minaresi, devşirme malzemeleri ve İstanbul'daki merkezi konumuyla dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Burmalı Mescid, Osmanlı Mimarisi, Minare, Devşirme Malzeme

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ecalikusu@bandirma.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2526-1664.

Abstract

Burmali Masjid is located in the Fatih District of Istanbul, north of the Şehzade Mosque and southwest of the Bozdoğan Aqueduct. It is called Burmalı Masjid due to the shape of its minaret. According to the records of Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, it is known that it was built by Mevlânâ Emin Nûreddin Osman Efendi, one of the Egyptian judges. His founder died in 961 H./1554 A.D. and was buried next to his mosque. For this reason, it was initially thought that the Burmalı Masjid was a work of the 16th century. However, from the Istanbul Foundations Tahrir Book, which is known to have been written in 953 A.H. / 1546 A.D., it was understood that the building was registered under the name of Emin Nûreddin Masjid and that it had a foundation charter drawn up in the month of Şaban in 902 (April 1497). It is known that the mosque was in ruins in 1936. According to the city development plan, its demolition was once on the agenda, but then this project was abandoned. It was repaired by the General Directorate of Foundations in 1961-1962. The last repair was carried out by the Istanbul 1st Regional Directorate of Foundations between 2016-2020. In front of the square-planned building, there is a three-section portico for latecomers where spolia materials are used. There are also thoughts that the mosque, which is now covered with a roof, was once covered with a dome. The outer surface of the minaret, which is considered the most important feature of the Burmalı Masjid, is made of brick in a twisted form that continues until the balcony. A similar minaret, reminiscent of the Seljuk minarets, can be seen in the Burmalı Minare Mosque in Amasya. Additionally, one of the minarets of the Üç Şerefeli Mosque in Edirne was built in this form. The primary school and fountains recorded in the foundation deed of the Burmalı Masjid have not survived to the present day, only the cemetery next to it has survived to the present day. Burmalı Masjid reminds us of the Early Ottoman buildings with its alternating wall texture in the portico for latecomers and draws attention with its different form and minaret that continues the Seljuk tradition, spoliated materials and its central location in Istanbul.

Keywords: *Istanbul, Burmalı Masjid, Ottoman Architecture, Minaret, Spolia*

1. GİRİŞ

Burmalı Mescid, İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Şehzade Camii'nin kuzeyinde ve Bozdoğan Kemeri'nin güneybatısında yer almaktadır. Yapı, 1985 yılında "İstanbul'un Tarihi Alanları" adlı dosya ile UNESCO Dünya Miras alanları içerisine dahil olmuştur (İstanbul'un Tarihi Alanları, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44425/istanbul39un-tarihi-alanlari.html>). İstanbul'un Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nda, Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı haritasında UNESCO Dünya Miras çekirdek alanında, anıt eser niteliğinde görülmektedir. (Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/suleymaniye.html>).

Minaresinin şekli sebebiyle Burmalı Mescid ismiyle anılmaktadır. Ayvansarâyî Hüseyin Efendi'nin kayıtlarına göre Mısır kadılarında Mevlânâ Emin Nûreddin Osman Efendi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Bânisi H. 961/ M.1554 yılında vefat ederek mescidinin yanına gömülmüştür. Bu yüzden başlangıçta Burmalı Mescid'in 16. yüzyıl eseri olduğu düşünülmüştür. Fakat H. 953 /M.1546 tarihinde yazıldığı bilinen İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nden, yapının Emin Nûreddin Mescidi adıyla kayıtlı olduğu ve 902 yılının Şâban ayında (Nisan 1497) düzenlenen bir vakfiyesinin olduğu anlaşılmıştır. Mescide evkaf olarak İstanbul'da birçok hücre, dükkân, ev ile Zağra Eskihisarı'nda, Gebze'de hamamlar ve Hereke'deki değirmen haricinde birçok hayır sahibi de buraya vakıflar ayırmıştır (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>).

Şehzade Camii'nin (1544-1548) Mimar Sinan tarafından inşa edilmesinden daha önce var olan Burmalı Mescid'in bânisi Emin Nûreddin Efendi'nin mezarı, mescidin solundaki hazîre bölümündedir. Mezar taşının kitâbesinde, H. 961 / M. 1554 tarihi yazılıdır. Bu sebeple Emin Nûreddin Efendi'nin mescidi yirmi beş otuz yaşlarında yapılıp vakfettiği, Mısır kadılığı makamına yükseldikten sonra İstanbul'da ilerleyen bir yaşta vefat ederek buraya defnedildiği düşünülmektedir. Hadîkatü'l-cevâmi'de verilen bilgilere göre, birkaç kez defterdar olduktan sonra vezirliğe yükselen, fakat 1759-60'da İzmit'te idam edilen Müezzinzâde Halîmî Mustafa Paşa'nın da mezarı mescidin yanında yer almaktadır. Yine buradaki mezarlıkta Mustafa Paşa'nın kardeşi Mehmed Ağa'nın oğlu, 1753-54'te vefat eden hattat İbrâhim Ağa'nın da kabri bulunmaktadır. Mustafa Paşa'nın babası Ali Efendi Burmalı Mescid'in müezzinliğini yapmış, sonrasında rûznâmçe kesedarlığına görevine getirilmiştir. Mustafa Paşa'nın sarayı ya da konağının mescidin karşısında bulunduğu bilinmektedir. Burmalı Mescid'in vakfiyesinde kayıtlı olan sıbyan mektebiyle çeşmeleri günümüze gelememiş, sadece yanındaki hazîresi günümüze gelebilmiştir (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>).

Burmalı Mescid, Osmanlı döneminde devlet ileri gelenlerinin konaklarının toplandığı bir bölgede yer almaktaydı. 19. yüzyılda da önündeki arazide Rifat Paşa ile Ahmed Muhtar Paşa'nın konaklarının olduğu bilinmekteydi. İstanbul'daki en büyük yangın afetlerinden olan 1911'deki Uzunçarşı-Mercan yangınında Burmalı Mescid'in çevresi yanmış ve mescid çok zarar görmese de bu tarihten sonra cemaatsiz kalmıştır. Cumhuriyet döneminde ise Burmalı Mescid, 1928'de çıkartılan camilerin sayısını kısıtlayan yönetmeliğe göre Şehzade Camii'ne yakınlığı dolayısıyla kadro dışı bırakılınca harap olup, zamanla yıkılmıştır. 1936 yılında mescidin harabe halinde olduğu bilinmektedir. Şehir imar planına göre Atatürk Bulvarı yapılırken buradan geçmesi ve mescidin yıkılması gündeme gelmiş, sonra bu projeden vazgeçilmiştir. Bu aşamada Burmalı Mescid'in üzeri çinko bir çatı ile kapatılmış, revak sütunlarının aralarında duvar örülmüş ve marangoz atölyesine çevrilmiştir. Mescid'in tarihi ve sanatsal değerinin anlaşılması üzerine, Burmalı Mescid

1961-1962 yıllarında Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Onarım çalışmalarını yüksek mimar Cahide Tamer yürütmüştür (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>). Yapının son onarımı ise 2016-2020 yılları arasında Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

Burmali Mescid, Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nde yer alan belgelere göre "kâgir cami ve kabristan" olarak kayıtlıdır. Günümüzde cami ve haziresinin bulunduğu alan imar planında 956 ada, 17 parselde yer almaktadır.

1. İSTANBUL BURMALI MESCİD'İN PLAN VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Burmali Mescid plan itibarıyla, harim kısmı kare planlı olup yapının kuzeyinde devşirme malzemelerin de kullanıldığı dikdörtgen planlı, üç bölümlü son cemaat yerine sahiptir. Günümüzde mescid ve son cemaat yerinin üzeri bir bütün halinde dıştan kurşunla kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Mescid ve son cemaat yerinin tavanı ise ahşap çitalı tavan şeklindedir.

Burmali Mescid'in minare kaidesi ve pabuç bölümü ile mescidin ana beden duvarları kesme küfeki taşındandır. Son cemaat yeri ise taş ve tuğla olarak almaşık duvar tekniğinde horasan harçla örülmüştür. Yapı dıştan iki sıra kirpi saçakla sonlanmaktadır. Son cemaat yerindeki dört adet mermer sütun ve sütun başlıklarında devşirme malzeme kullanıldığı görülmektedir. Buradaki malzemeler çok yıprandığından 1961-1962 yıllarındaki onarımda çıkarılarak yerlerine, yine devşirme sütun gövdeleriyle şehrin çeşitli yerlerinden toplanan sütun başlıkları konulmuştur (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>). Sütun başlıklarının dördü de genel olarak korint üslubun özelliklerini göstermektedir. Sütun ile sütun başlığı arasında ve sütun ile mermer kaidesi arasında ise bakır bilezikler bulunmaktadır. Son cemaat yerinde, beş tanesi devşirme sütunların taşıdığı taş ve tuğla ile örülü sivri kemerler arasında, ikisi ise ortada yer alan sütunların hizasından harim duvarına uzanan konumlarıyla toplam yedi adet demir gergi yer alır.

Yapının eski fotoğraflarından restorasyon öncesindeki devşirme malzemelerin varlığı görülebilmektedir. Yapının 2016-2020 yılları arasında gerçekleştirilen son onarımından önce 2011 yılında çekilen fotoğrafları Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nde bulunmaktadır. Bu fotoğraflarda mescidin harim kısmı ve son cemaat yerinin yıllar içerisinde oldukça müdahale gördüğü, yapının yeterli özen gösterilmeden kullanıldığı anlaşılmaktadır. 2011 yılında çekilen fotoğraflarda son cemaat yerinde mukarnaslı mihrabiye, ahşap giriş kapısının, kuzeybatıda minarenin altındaki mukarnaslı nişin ve ferforje lokma parmaklıkların yeşil ve mavi renklere boyandığı, duvara dijital bir pano asıldığı görülmektedir. Yine 2011 yılında çekilen fotoğraflardan, harim kısmında mihrabın iki yanında ve duvarlarda florasan lambaların olduğu, duvarlarda özgün olmayan levhaların olduğu, minber ile vaaz kürsüsünün boyandığı, mescide uygun olmayan avizelerin asıldığı ve yine dijital bir panonun bulunduğu tespit edilmektedir. Ayrıca kadınlar mahfilinin ahşap korkuluk formunun da kare formlu kafes biçiminde olduğu görülmektedir.

Yapının Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nce 2016-2020 yılları arasında gerçekleştirilen son onarımında yapıdaki özgün olmayan tüm unsurlar kaldırılarak yüzeylerde gerekli temizlemeler yapılmıştır. Özgün olmayan minber ve vaaz kürsüsü kaldırılarak özgün döneme uygun meşe ağacından yenileriyle değiştirilmiştir. Kadınlar mahfilinin ahşap korkuluğu da yenilenecek özgün döneme uygun hale getirilmiştir. Kadınlar mahfilinin alt kısmı da harim mekanı ve son cemaat yeri gibi ahşap çitalı tavan şeklinde restore edilmiştir. Mescidin alt kısmında yer alan mermer söveli pencerelerin yüzeyleri temizlenmiş,

üstte yer alan altıgen formlu desenleriyle dikkat çeken alçı pencereler (revzen) de ahşap eklentilerinden arındırılarak tamamen alçı kullanılarak özgün hallerine getirilmiştir.

Burmalı Mescid'in en belirgin özelliği yapıya ismini de veren burmalı minaresidir. Minaresinin dış yüzeyi, tuğladan burmalı olarak şerefeye kadar devam eden formdadır. Bu formu verebilmek için özel olarak yuvarlak kenarlı tuğlalar üretilip kullanılmıştır. (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>). Şerefeye altı beş sıra mukarnaslıdır. Şerefeye korkuluğu taş olup, 1961'deki onarımdan önce harap durumda olduğu Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü arşivindeki eski fotoğraflarından görülebilmektedir. 2016-2020 yılları arasında gerçekleştirilen onarımda ahşap külâh kısmının kurşunla kaplandığı ve bakır aleminin eksik kısımlarının tamamlanarak altın varak yapıldığı bilinmektedir. Bu restorasyonda minarenin petek kısmındaki çimento harç da kaldırılarak horasan harç kullanılarak minare özgün malzemesi ile tekrar yapılmıştır.

Yivli görünümüyle Selçuklu minarelerini hatırlatan bu minarenin benzeri Amasya'da Burmalı Minare Camii'nde görülmektedir. Ayrıca Edirne'de Üç Şerefeli Cami minarelerinden biri de bu formda yapılmıştır (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>, Akçıl 2012: <https://islamansiklopedisi.org.tr/uc-serefeli-cami-ve-kulliyesi>). Ülkemizde Afyonkarahisar'da Gedik Ahmed Paşa ve Osmaniye'de Ağca Bey camilerinde de benzer minare formu görülebilmektedir (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-minare-camii-ve-turbesi>).

Burmalı Mescid'in doğusundaki hazirede Osmanlı dönemine ait mezar taşları bulunmaktadır. Mescid'in güney cephesinde ise muhtemelen restorasyon sırasında toprak altından çıkarılan ve nereye ait olduğu bilinmeyen mezar taşları düzgün bir biçimde sergilenmektedir.

3. İSTANBUL BURMALI MESCİD'İN ÜST ÖRTÜSÜ KONUSUNDA DÖNEM KARŞILAŞTIRMASI

Semavi Eyice mescidin eskiden kubbe ile örtülü olduğuna dair mimar Aydın Yüksel'in düşünceleri olduğunu fakat bu konuyla ilgili herhangi bir belge bulunmadığını belirtmektedir (Eyice 1992: <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid>). Günümüzde mescid ve son cemaat yerinin üzeri bir bütün halinde dıştan kurşunla kaplı kırma çatı ile örtülüdür.

Burmalı Mescid'in harim kısmı kare planlı olup doğu-batı yönünde 8,34 m., kuzey-güney doğrultusunda 8,30 m. uzunluğundadır. Duvar kalınlığı ise 104 cm'dir. Burmalı Mescid gibi kare planlı ve önünde üç bölümlü son cemaat yeri bulunan bazı Erken Dönem Osmanlı camileri bulunmaktadır. Erken Dönem Osmanlı mimarisinde inşa edilen bazı camilerin harim mekânının iç ölçüleri ve duvar kalınlıkları Burmalı Mescid ile kıyaslanabilmektedir. Bursa Alaaddin Camii (8,23x8,13 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 105 cm), Bursa'nın Gürsu ilçesindeki Babasultan'da Geyikli Baba Camii (7,98x7,77 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 86 cm), İznik Hacı Özbek Camii (7,97x7,89 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 110 cm) ve Çanakkale Kemallı'da Asılhan Camii (10,60x10,52 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 127 cm) plan şekli açısından tek kubbeli ve üç bölümlü son cemaat yerine sahip olmalarıyla Burmalı Mescid ile benzerlik gösterirler (E.H. Ayverdi 1966: 25, 51, 164, 337). Yine Burmalı Mescid, İznik Mahmut Çelebi Camii (8,58x8,18 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 116 cm), Bursa'da Nalbantoğlu Camii (7,51x7,49 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 101 cm) ve Edirne Şah Melek Paşa Camii (7,82x7,63 m. iç ölçülerinde, duvar kalınlığı 92 cm) gibi (Ayverdi 1972: 328, 418, 505). Erken Dönem Osmanlı yapılarıyla da plan özellikleri ve duvar kalınlıkları açısından benzerlik göstermektedir.

Burmali Mescid plan şeması, malzemesi ve mimari özellikleriyle Erken Dönem Osmanlı yapılarının benzeri niteliğindedir. Yapının Nisan 1497 tarihinde bir vakfiyesi bulunduğundan, Burmalı Mescid'in 15. Yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Beylikler Dönemi, Erken Dönem Osmanlı Mimarisi ve Klasik Dönem Osmanlı Mimarisinde tek kubbeli ve önünde üç bölümlü son cemaat yeri bulunan mescid yapılarına rastlanılmaktadır. İç ölçüleri ve duvar kalınlıklarını verdiğimiz cami örneklerinin hepsi Erken Dönem Osmanlı mimarisi yapıları olup, plan şekli açısından Burmalı Mescid ile aynıdır. Burmalı Mescid'in de yapı ölçüleri ve duvar kalınlığı göz önüne alındığında ve ismi geçen yapılarla karşılaştırıldığında eskiden büyük bir olasılıkla kubbe ile örtülü olduğu düşünülebilir. Bu konu ile ilgili elimizde görsel bir belge olmasa da aynı dönem eserlerinin ölçüleri ve duvar kalınlığı ile kıyaslanıldığında, daha küçük ölçü ve daha az duvar kalınlığına sahip yapıların bile kubbe ile örtülü olması, Burmalı Mescid'in de statik açıdan bir kubbeyi taşıyabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Burmalı Mescid'in ilk yapıldığı dönemde kubbe ile örtülü olması mantıklı görünmektedir.

4. Sonuç

Burmali Mescid, İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Şehzade Camii'nin kuzeyinde ve Bozdoğan Kemeri'nin güneybatısında yer alan konumuyla hem çok merkezi hem de bulunduğu peyzaj itibarıyla yeterince dikkat çekmeyen bir yapı durumundadır. Burmalı Mescid, 1985 yılında "İstanbul'un Tarihi Alanları" adlı dosya ile UNESCO Dünya Miras alanları içerisine dahil olmuştur. Çekirdek alanda yer alan yapı, tescilli anıt eser niteliğindedir.

Minaresinin şekli sebebiyle Burmalı Mescid ismiyle anılan yapının başlangıçta 16. Yüzyıla ait olduğu, sonrasında ise 1497 tarihinde düzenlenen bir vakfiyesinin olması sebebiyle 15.yüzyılda inşa edildiği anlaşılmıştır. Böylelikle Şehzade Camii'nin (1544-1548) Mimar Sinan tarafından inşa edilmesinden çok önce varlığı bilinmektedir. Burmalı Mescid'in vakfiyesinde kayıtlı sıbyan mektebiyle çeşmeleri günümüze gelememiş, sadece yanındaki haziresi günümüze ulaşmıştır. Burmalı Mescid, Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nde yer alan belgelere göre "kâgir cami ve kabristan" olarak kayıtlıdır.

1936 yılında harabe halinde olduğu bilinen mescidin, şehir imar planına göre Atatürk Bulvarı yapılırken yıkılması gündeme gelmiş, sonra bu projeden vazgeçilmiştir. Bu aşamada Burmalı Mescid'in üzeri çinko bir çatı ile kapatılmış, revak sütunlarının aralarında duvar örülmüş ve marangoz atölyesine çevrilmiştir. Burmalı Mescid 1961-1962 yıllarında Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından onarım görmüş olup, yapının son onarımı ise 2016-2020 yılları arasında Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

Burmali Mescid plan itibarıyla, harim kısmı kare planlı olup yapının kuzeyinde devşirme malzemelerin de kullanıldığı dikdörtgen planlı, üç bölümlü bir son cemaat yerine sahiptir. Günümüzde mescid ve son cemaat yerinin üzeri bir bütün halinde dıştan kurşunla kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Mescid ve son cemaat yerinin tavanı ise ahşap çıtalı tavan şeklindedir.

Son cemaat yerindeki dört adet mermer sütun ve sütun başlıklarında devşirme malzeme kullanıldığı görülmektedir. Yapının 2011 yılında çekilen fotoğraflarından son cemaat yerinin ve harim mekânının yıllar içerisinde bazı müdahalelere uğradığı görülmektedir. Yapının Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nce 2016-2020 yılları arasında gerçekleştirilen son onarımında yapıdaki özgün olmayan tüm unsurlar kaldırılarak gerekli restorasyonlar ve temizleme işlemleri yapılmıştır.

Burmalı Mescid'in en belirgin özelliği yapıya ismini de veren burmalı minaresidir. Minaresinin dış yüzeyi, tuğladan burmalı olarak şerefeye kadar devam eden formdadır. 2016- 2020 yılları arasında gerçekleştirilen onarımda, minarede eksik kısımların tamamlanarak, gerekli iyileştirmelerin yapıldığı görülmektedir. Yivli görünümüyle Selçuklu minarelerini hatırlatan bu minarenin benzeri Amasya'da Burmalı Minare Camii'nde, Edirne'de Üç Şerefeli Cami minarelerinden birisinde, Afyonkarahisar'da Gedik Ahmed Paşa ve Osmaniye'de Ağca Bey camilerinin minarelerinde de görülebilmektedir.

Mescidin eskiden kubbe ile örtülü olduğuna dair bazı görüşler bulunmakla birlikte bu konuyla ilgili herhangi bir belge bulunamamıştır. Burmalı Mescid'in harim kısmı kare planlı olup doğu-batı yönünde 8,34 m, kuzey-güney doğrultusunda 8,30 m uzunluktadır. Duvar kalınlığı ise 104 cm'dir. Burmalı Mescid gibi kare planlı ve önünde üç bölümlü son cemaat yeri bulunan bazı Erken Dönem Osmanlı camileri bulunmaktadır. Erken Dönem Osmanlı mimarisinde inşa edilen bazı camilerin harim mekânının iç ölçüleri ve duvar kalınlıkları Burmalı Mescid ile kıyaslanabilmektedir. Bursa Alaaddin Camii, Bursa'nın Gürsu ilçesindeki Babasultan'da Geyikli Baba Camii, İznik Hacı Özbek Camii, Çanakka- le Kemallı'da Asılhan Camii, İznik Mahmut Çelebi Camii, Bursa'da Nalbantoğlu Camii ve Edirne Şah Melek Paşa Camii gibi Erken Dönem Osmanlı yapılarıyla Burmalı Mescid kıyaslandığında plan şekli açısından tek kubbeli ve üç bölümlü son cemaat yerine sahip olmaları, harim mekânının iç ölçüleri ve duvar kalınlıkları açısından benzerlik göstermektedirler. Burmalı Mescid'in de yapı ölçüleri ve duvar kalınlığı göz önüne alındığında ve ismi geçen yapılarla karşılaştırıldığında, eskiden büyük bir olasılıkla kubbe ile örtülü olduğu düşünülebilir. Aynı dönem eserlerinin ölçüleri ve duvar kalınlığı ile kıyaslanıldığında, daha küçük ölçü ve daha az duvar kalınlığına sahip yapıların bile kubbe ile örtülü olması, Burmalı Mescid'in de statik açıdan bir kubbeyi taşıyabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Burmalı Mescid'in ilk yapıldığı dönemde kubbe ile örtülü olması mantıklı görünmektedir.

Sonuç olarak, Burmalı Mescid, son cemaat yerindeki almaşık duvar dokusuyla birlikte, kare planlı harim mekânının önünde dikdörtgen planlı üç bölümlü bir son cemaat yerinin bulunduğu plan şemasıyla Erken Dönem Osmanlı yapılarını hatırlatmakta, aynı zamanda ölçek olarak eskiden asıl ibadet mekânının kubbeyle örtülü olabileceğine dair veriler sunmaktadır. Ayrıca farklı formu ve Selçuklu geleneğini sürdüren minaresi, devşirme malzemeleri, İstanbul'daki merkezi konumu ve UNESCO Dünya Miras alanında olmasıyla da dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Ayverdi, Ekrem Hakkı (1966). İstanbul Mi'mârî Çağının Menşesi'ni Osmanlı Mi'mârîsinin İlk Devri Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdâvendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230- 1402), C. 1, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.

Ayverdi, Ekrem Hakkı (1972). *Osmanlı Mi'mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri: 806- 855 (1403-1451)*, C. 2, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.

Akçıl, Nesrin Çiçek (2012). "Üç Şerefeli Cami ve Külliyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/uc-serefeli-cami-ve-kulliyesi> (14.12.2024).

Eyice, Semavi (1992). "Burmalı Mescid", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-mescid> (Erişim Tarihi: 14.12.2024).

Eyice, Semavi (1992). “Burmali Minare Camii ve Türbesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/burmali-minare-camii-ve-turbesi> (14.12.2024).

<https://earth.google.com/>

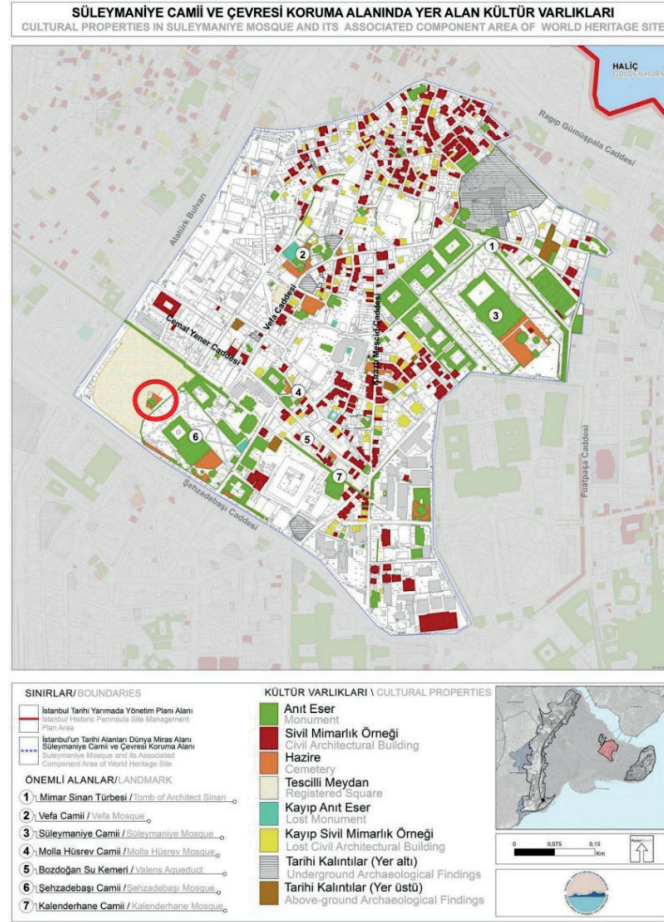
İstanbul’un Tarihi Alanları, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44425/istanbul39un-tarihi-alanlari.html> (Erişim Tarihi: 20.12.2024).

Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/suleymaniye.html> (Erişim Tarihi: 20.12.2024).

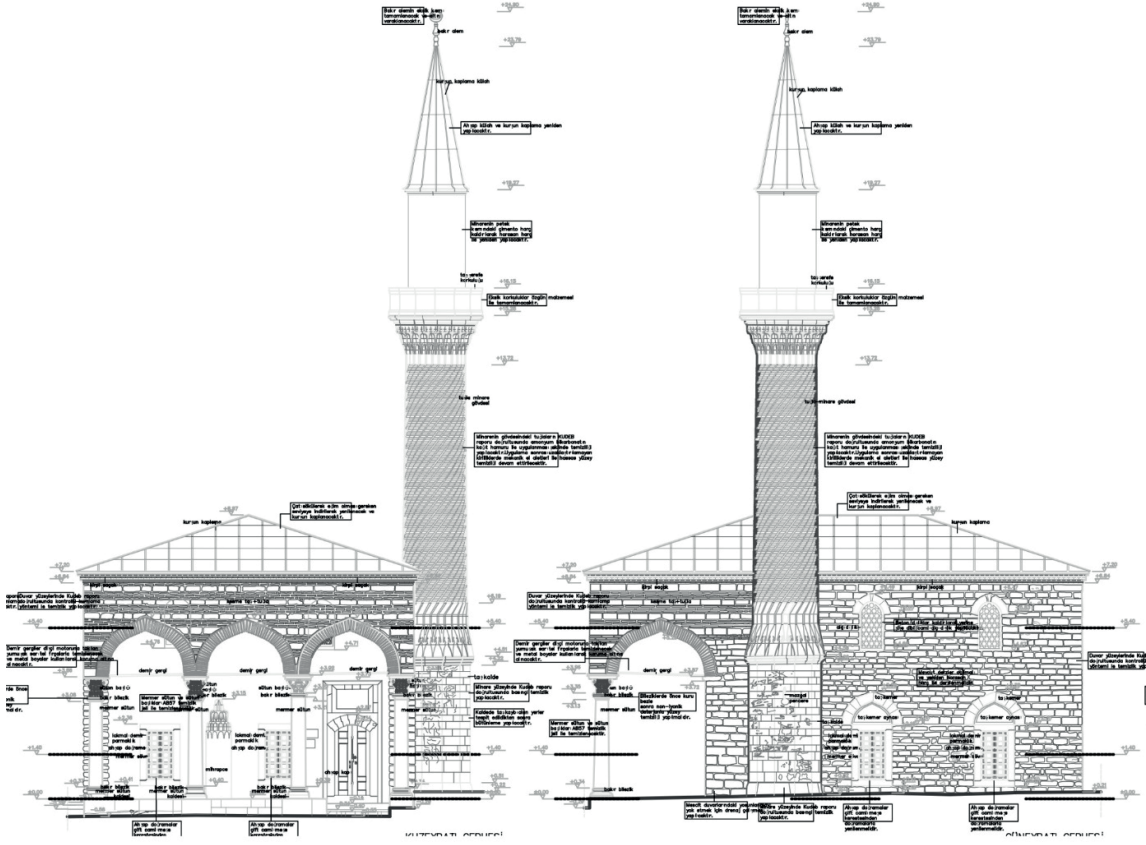
Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi



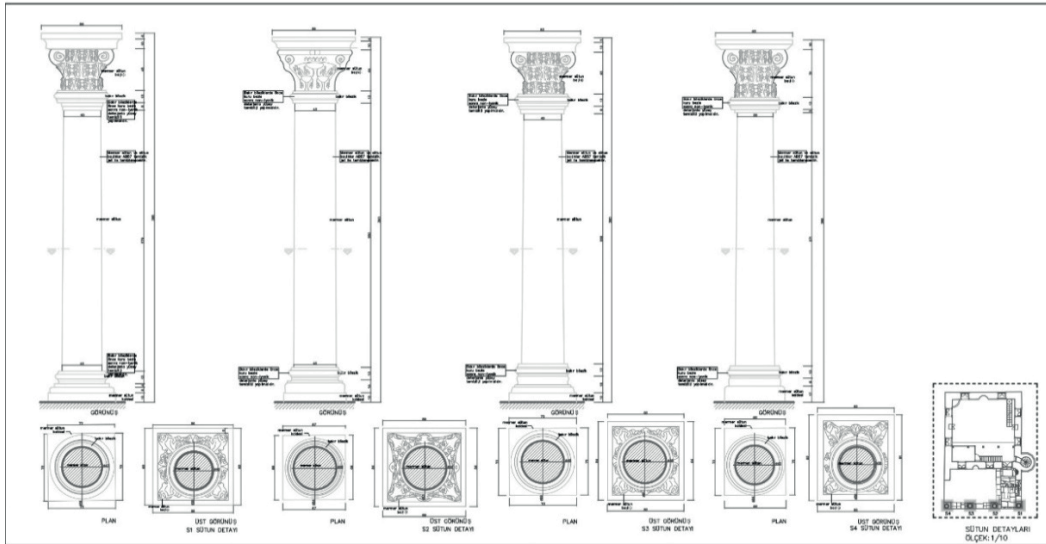
Görsel 1: Hava Fotoğrafında İstanbul Burmalı Mescid'in konumu (Kaynak: <https://earth.google.com/>)



Görsel 2: Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı'nda İstanbul Burmalı Mescid, (Kaynak: <http://www.alanbakanligi.gov.tr/suleymaniye.html>, Erişim Tarihi: 20.12.2024).



Görsel 5: İstanbul Burmalı Mescid'in Kuzey ve Güneybatı Cephelerinin Çizimleri (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 6: İstanbul Burmalı Mescid'in Devşirme Sütun ve Sütun Başlıklarının Çizimleri (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 7: İstanbul Burmalı Mescid'in 10 Ekim 1935 tarihli Fotoğrafi (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 8: İstanbul Burmalı Mescid'in 10 Ekim 1935 tarihli Fotoğrafi (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



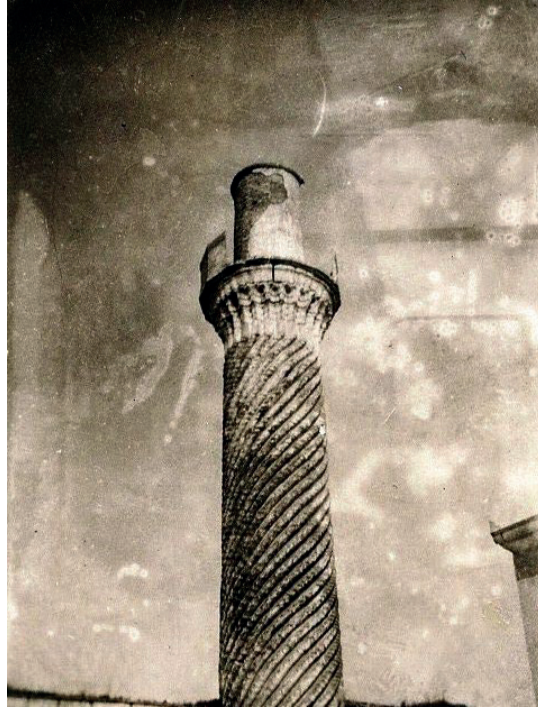
Görsel 9: İstanbul Burmalı Mescid'in 1961'den Önceki Hali (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 10: İstanbul Burmalı Mescid'in mihrabının 1961'den Önceki Hali (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 11: İstanbul Burmalı Mescid'in giriş kapısının 10 Ekim 1935 tarihli Fotoğraf (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 12: İstanbul Burmalı Mescid'in minaresinin 1961'den Önceki Hali (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 13: İstanbul Burmalı Mescid'in minaresinin 10 Ekim 1935 tarihli Fotoğrafi (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 14: İstanbul Burmalı Mescid'in minaresinin 10 Ekim 1935 tarihli Fotoğrafi (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 15: İstanbul Burmalı Mescid'in 1961'deki Onarımı Esnasında (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 16: İstanbul Burmalı Mescid'in 1961'deki Onarımı Esnasında (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 17: İstanbul Burmalı Mescid'in Minaresinin 1961'deki Onarımı Esnasındaki Görünümü (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 18: İstanbul Burmalı Mescid'in 1961'deki Onarımından Sonraki Hali (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 19: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yerinin 1961'deki Onarımından Sonraki Hali (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 20: İstanbul Burmalı Mescid'in 1961'deki Onarımından Sonraki Hali (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 21: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yerinin 2011'deki Durumu (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 22: İstanbul Burmalı Mescid'in Mihrabının 2011'deki Durumu (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 23: İstanbul Burmalı Mescid'in Harim Mekânının 2011'deki Durumu (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 24: İstanbul Burmalı Mescid'in Kadınlar Mahfili'nin 2011'deki Durumu (Kaynak: Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Görsel 25: İstanbul Burmalı Mescid ve Haziresi (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 26: İstanbul Burmalı Mescid (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 27: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yeri (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 28: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yeri (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 29: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yeri'ndeki Ahşap Çıtalı Tavan (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 30: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yeri'ndeki Devşirme Sütun ve Sütun Başlıkları (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 31: İstanbul Burmalı Mescid'in Son Cemaat Yeri'ndeki Devşirme Sütun, Sütun Başlıkları ve Kaidedeki Bakır Bileziğin Görünümü (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



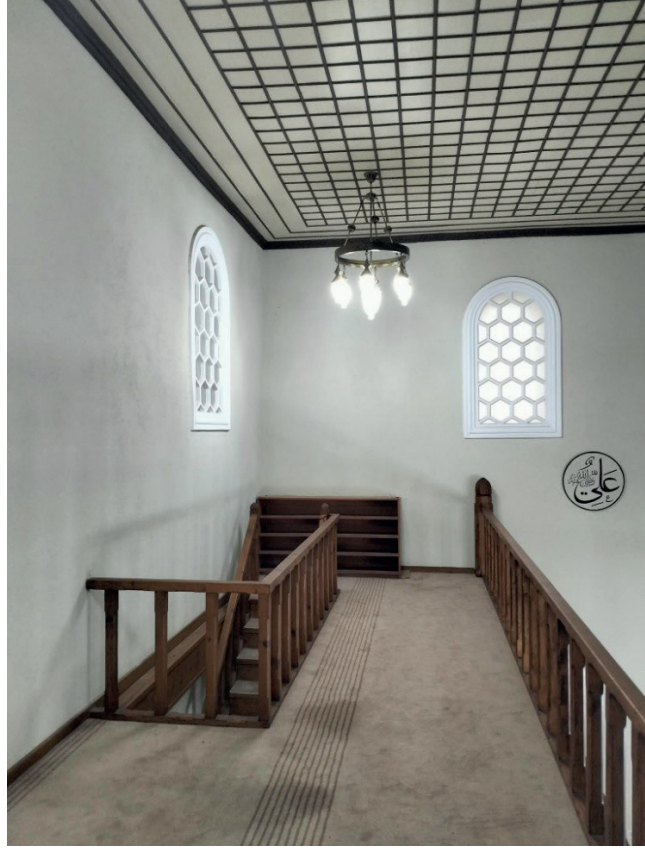
Görsel 32: İstanbul Burmalı Mescid'in Harim Mekânındaki Mihrabı (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



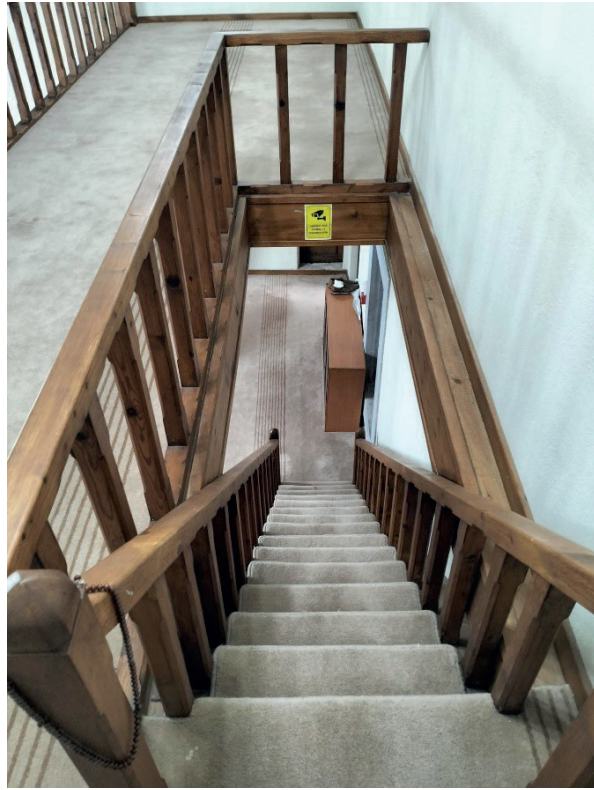
Görsel 33: İstanbul Burmalı Mescid'in Ahşap Çıtalı Tavanı (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 34: İstanbul Burmalı Mescid'in Ahşap Kadınlar Mahfili (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 35: İstanbul Burmalı Mescid'in Ahşap Kadınlar Mahfili'nden Ahşap Çıtalı Tavan ve Alçı Pencere-ler (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 36: İstanbul Burmalı Mescid'in Ahşap Kadınlar Mahfili'nin Merdivenleri (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 37: İstanbul Burmalı Mescid'in Doğu Duvarı (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 38: İstanbul Burmalı Mescid'in Batı Duvarı (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 39: İstanbul Burmalı Mescid'in Ahşap Giriş Kapısı (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 40: İstanbul Burmalı Mescid'in Batı Duvarındaki Ahşaptan Minare Kapısı (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 41: İstanbul Burmalı Mescid'in Batı Cephesindeki Burmalı Mînaresi (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 42: İstanbul Burmalı Mescid'in Burmalı Minaresi (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 43: İstanbul Burmalı Mescid'in Burmalı Minaresi'nin Şerefesi (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 44: İstanbul Burmalı Mescid'in Burmalı Minaresi'nin Tuğlaları, Pabuç Kısmı ve Kaidesi (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 45: İstanbul Burmalı Mescid'in Doğusundaki Haziresi (Fot.: Eser Çalığışu, 2024)



Görsel 46: İstanbul Burmalı Mescid'in, Şehzade Külliyesi Duvarı ile Karşılıklı Güney Cephesi (Fot.: Eser Çalığıuşu, 2024)



Görsel 47: İstanbul Burmalı Mescid'in Güney Cephesi Önünde Sergilenen Mezar Taşları (Fot.: Eser Çalığıuşu, 2024)